

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARININ ÜNLÜ VARLIĞI

Mukim SAĞIR¹

ÖZET

Ağız araştırmaları bu gün itibariyle çok önemli bir yere gelmiştir. İl ve İlçe düzeyinde Türkiye Türkçesi ağızları büyük bir oranda araştırılmış bolca metinler oluşturularak önemli incelemelerde bulunulmuştur.

Bütün bu çalışmalarda ses bilgisi yine en önce ve kapsamlı bir şekilde incelenen konu alanıdır. İlgili ağız yörelerinin ünlü ve ünsüz varlığı; ünlü, ünsüz ve hecelerle ilgili ses olayları çalışmalarda genişçe yer almıştır.

Bu makalede mevcut eserlerden hareket edilerek Türkiye Türkçesinin ünlü varlığı; ortak tanımları ile belirlenmeye ve örneklendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, ünlüler, tanım, örnekler

THE PRESENCE OF VOWELS AND CONSONANTS OF TÜRKİYE TURKISH DIALECT

ABSTRACT

Accent research has come to very important point recently. The accents of Turkish in turkey at the level of city and town have been studied to the large extend and investigated producing lots of contexts.

In these studies, phonetics is the subject of field which has been studied primarily and comprehensively. The presence of vowels and consonants of related accents in regions, sound events related with vowels, consonants and spells take part in the studies.

In this article, presence of vowels of turkish was determined with common definitions using available literature.

Keyword: Vowels, Turkey Turkish, Definitions, Samples

Ağız araştırmaları bu gün itibariyle çok önemli bir yere gelmiştir. İl ve İlçe düzeyinde Türkiye Türkçesi ağızları büyük bir oranda araştırılmış bolca metinler oluşturularak önemli incelemelerde bulunulmuştur.

Bütün bu çalışmalarda ses bilgisi yine en önce ve kapsamlı bir şekilde incelenen konu alanıdır. İlgili ağız yörelerinin ünlü ve ünsüz

¹ Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

varlığı; ünlü, ünsüz ve hecelerle ilgili ses olayları çalışmalarda genişçe yer almıştır.

Türkçe bol ünlülü bir dildir. Bu ünlü bolluğu yalnız Türkçenin değil bütün Ural-Altay dillerinin de ortak ses özelliğidir. Ortak dildeki ünlü sayısının ağızlarda daha da artması yine Türkçenin ses kaynaklarının zenginliğinin işaretleridir. Bu ünlü zenginliğinden hareket ederek Türkçenin sesbilimsel ve sesdizimsel birçok eğilimini, gelişme ve değişme kurallarını incelemek, araştırmak mümkündür.

Konuyla ilgili olarak 1995’li yıllarda yapılan taramada Türkiye Türkçesinin her biri birbirinden değerli 21 ayrı çalışmasında 39 ünlü belirlenirken², 2008 itibariyle yine hepsi birbirinden önemli 34 eserde ünlü çeşidinin 50’ye yükseldiği görülmektedir. Yaklaşık 10 yılda konuyla ilgili eser sayısı % 50 artışla 21’den 34’e çıkarken, ünlü çeşidindeki artış da, 11 ünlü daha belirlenerek ünlü sayısı 39’dan 50’ye çıkmıştır. Buna göre; 1995 öncesindeki çalışmaların, belli yörelerin ünlü varlığını belirleyen sonuçlarıyla, 2008’li yıllara kadar daha geniş bir coğrafyayı tarayan sonuçların ağızların ünlü varlığını fazla değiştirmedeği, ortak tanımlar arasında verilen 50 ayrı ünlünün de Türkiye Türkçesi ağızlarının ünlü varlığını yaklaşık olarak gösterdiği söylenebilir.

Ortak tanımları etrafında birleştirilen ve ilgili eserlerdeki farklı farklı çevriyazı karşılıkları yerine tarafımızdan belirlenen çevriyazı işaretleri ile fakat, taranan eserlerdeki orijinal örnek kelimelerine yer verilen Türkiye Türkçesi ağızlarının bu günkü ünlü varlığı şöyledir: á, â, ă, a, a, a, ă, ‘a / é, ê, è, e, e, e, ä, ä, é, e°, e°, ‘e / í, í°, ı, ı, ı, ı, í, í°, `ı, ı, ı, ı, ‘i / ó, ô, ò / ö, ö, ö / ‘ö, ù, u, û, u°, ú, u, ‘u / ü, ü, ü

1 a

Ortak Türkçedeki bu ünlü arka damakta, dilin arka kısmı yükselerek ve dil ucu arkaya doğru çekilerek telaffuz edilir. Kalın, geniş ve düz bir sestir (Demir, TİYA: 77).

1.1.a / e arası a ünlüsü: á

Düz-geniş, yarı kalın (Günay, RİA: 15), bir orta damak ünlüsüdür (Ercilasun, KİA: 51; Özçelik, UMA: 13; Gülseren, MİA: 42; Eren, ZBKİA: 19). a-e arası bir boğumlanma gösterir (Gemalmaz,

² Mukim Sağır, Anadolu Ağzlarında Ünlüler, TDAYB-1995’ten ayrı basım,s. 377-390.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

EİA: 74; Gülensoy-Buran, EYAD: 33). Ağızdan çıkışı sırasında dil hafifçe geriye çekik durumdadır (Olçay, DTYA: 16). Türkçe ve yabancı kelimelerdeki ince a'yı belirtmek için (Gülensoy, KYA: 19), ünlü uyumlarının, inceltici seslerin etkisi ile oluşmuş (Sağır, EYA: 19) bir ünlüdür. Çoğunlukla kalınlaştırıcı ünsüzlerin etkisiyle oluşan, daha çok "a" ünlüsünün özelliklerini gösteren "a" ünlüsüdür. konuşurká, abá (Olçay, DTYA: 16); hayván, safár, katlíam (Günay, RİA: 15), vatán, ná (Gemalmaz, EİA: 74), gidilcá < gidileceği, alıvecán 'alıvereceğim' (Gülensoy, KYA: 19), áşamızı 'eşyamızı', áyahta, hámam, háyva, kádár, máhle (Erten, DA: 3), annámam 'anlamam', gáhve, hakígáten (Sağır, EYA: 19-20), táne (Kalay, EİA: 15), áccük, , biçiyá 'biçiyor', ávcıya 'avcıya' (Demir, OİYA: 55), ári 'eğri', dánize 'denize' emákli (Demir, SİYA: 81), sütlán 'süt ile', güzál 'güzel', diyálim 'diyelim', evlák 'evlek', edálım 'edelim', girmádım 'girmedim', sevmám 'sevmem', giymá 'giyme', desám 'desem', bişár 'pişer', gidár 'gider', gezár 'gezer', istersán 'istersen', çekeceksán 'çekeceksen', evá 'eve' gánç 'genç', tikán 'dükkân' (Demir, TYA: 133-134), ásás, turbá 'türbe', bán 'ben' (Demir, OİYA: 55), álellermiş 'eğlerlermiş', árisini 'eğrisini', bákleriz 'bekleriz', çákmiye 'çekmeye' (Demir, TİYA: 78-79), örnekleri ile tanımlanan bu "a" sesine Türkiye Türkçesi ağızlarında sık olarak rastlanmaktadır (Gülensoy, KYA: 19; Korkmaz, NYA: 31; Korkmaz, GBAA: 6).

1.2.a / ı arası a ünlüsü: â

a / ı arası, çene bakımından a'ya daha yakın yerde boğumlanan (Korkmaz, GBAA: 9), daralmış (Ercilasun, KİA: 51; Gülseren, MİA: 43; Eren, ZBKİA: 19; Gülensoy-Buran, EYAD: 33), düz, yarı geniş, kalın (Günay, RİA: 15), duruluğunu kaybetmiş (Günşen, KYA: 17), bulanık (Gemalmaz, EİA: 73), ünsüz ve ünlülerin daraltıcı etkisiyle oluşmuş kapalı a'dır (Gülensoy, KYA: 19; Günşen, KYA: 17). Bütün dillerde görülen bu ses (Üçok, GF: 73; Erem-Sevim, K. Dili: 154); arkıdâş, gâpmiş (Korkmaz, GBAA: 9), portâkal (Ercilasun, KİA: 51), haftâ, çamâşır (Gülensoy, EİA: 19), arkâdecin, sarâcak (Gülsevin, UİA: 13), açılâcak, sorâcak, bârakın 'bırakın' (Demir, OİYA: 55), çıkardâcak 'çıkartacak', satâcah 'satacak', burâya, orâya (Demir, TİYA: 79) yaylâya, olmâyınca 'olmayınca', burâya 'buraya', başlâyalım, akşamlâyınca 'akşamlayınca' (Demir, TYA: 135) örnekleriyle açıklanmaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

1.3. a / o arası a ünlüsü: ă

Yuvarlakça ve genişçe bir “a” ünlüsüdür. Bu ünlünün boğumlanmasında dil geri çıkaklı a’da olduğu gibidir. Ancak boğumlanma sırasında ağız kanalı birazcık daralmış ve dudaklar da yuvarlaklaşmıştır. “a” ile “o” arasındaki boğumlanma basamağında oluşan (Korkmaz, GBAA: 9; Gülensoy-Buran, EYAD: 33), yarı yuvarlak, geniş (Günay, RİA: 15), hafif yuvarlaklaşmış bir “a” ünlüsüdür (Ercilasun, KİA: 51), bâbam (Gülsevin, UİA: 13), tâvuk, çâvuş, dâvul (ZBKİA: 19).

İlk hecedeki “a” ünlüsünün kalın-dar, yuvarlak ya da kalın-geniş yuvarlak ünlüye dönüşmesi sonucu, ikinci hecedeki “a” ünlüsünü kendisine benzetmeye çalıştığı gibi, iki komşu hecedeki “a” ve o’ların kaynaşması sonucunda o’nun düzleşmesi ve kendi üzerindeki yuvarlaklık etkisini a’ya aktarması ile oluşmaktadır: bâba / bubâ / bobâ ‘baba’, anlaşmazlık d_âlur ‘anlaşmazlık da olur’, ekseri sıcak d_âlur ‘ekseri sıcak da olur’ (Gülensoy: KYA: 19), bubâ, sonurâ (Korkmaz, GBAA: 9), çâmur, bâbam (Günay, RİA: 15), paltân (Ercilasun, KİA: 51), çâh ‘çok’, babâ (Sağır, EYA: 20), oluyâ ‘oluyor’, yâhsıllıh ‘yoksulluh’, ândan ‘ondan’ (Gülseren, MİA: 42); bâbam, natâ ‘Nato’, sarıyâ ‘sarıyor’ (Günşen, KYA: 19), olıyâ ‘oluyor’, gidıyâ ‘gidiyor’, bilemiyâm ‘bilemiyorum’ (Demir OİYA: 56), gedıyâ ‘gidiyor’, geliyâ ‘geliyor’ (Demir, TİYA: 79-80) satıyâlar ‘satıyorlar’, bâbamdan, bâbasi (Demir, TYA: 135) örnekleri bu sesi ayrıntılayan örneklerdir.

1.4. Boğuk, dil ve dudak etkisinden uzak “a” ünlüsü: a

“a” ünlüsünün boğuk, dilin ve dudakların etkisiz kaldığı durumunda oynaklanan, dudak ünlülerinden kaçma eğilimine bağlı olarak “o” ve “a” ünlülerinden dönüşerek oluşan; çâh ‘çok’, baş (boş) örnekleri ile açıklanan (Gemalmaz, EİA: 68) bir “a” ünlüsüdür.

1.5. u’ya yaklaşan “a” ünlüsü: a

“gocana ‘kocana’ örneği ile verilen bir sestir (Gülsevin, UİA: 13)

1.6. Kalın “a” ünlüsü: a

Geniş bir biçimde daha çok küçük dil, patlayıcı, ötümsüz art damak “k” ve gene küçük dil, sızıcı, ötümlü “ğ” yanında söylenen bir sestir. Küçük dil sesi olarak yazı dilindeki a’dan ayrılır (Zülfikar, VGÇAÖ: 301).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

1.7. Genizleşmiş “a” ünlüsü: ā

Geniz yolu açıkken boğumlanan ünlüler genizlik özelliği kazanır. Çoğunlukla “ñ” ünsüzü düştükten sonra ünlüler genizliğini korurlar: saā ‘sana’ (Demir, TYA: 157-158), baā ‘bana’ örnekleri ile açıklanan bir sestir (Gülsevin, UİA: 13).

1.8. Ayn sesinin yerine söylenen “a” ünlüsü: ‘a

Daha çok Arapça kelimelerde, kısmen de Arapça tesiriyle bazı Türkçe kelimelerde görülen bir ünlüdür: ‘abbılkadır ‘Abdülkadir, ‘acayıp, ‘acele, ‘alemi, ‘alem, ‘ami ‘amca’, ‘araba, ‘asıl, ‘aslen (Erten, DA: 3).

2. e

“e” ünlüsü, ünlü çizgisinde “i” ile “a” arasında boğumlanmaktadır. Bu iki ünlü arasındaki boğumlanma alanı geniş olduğundan (Üçok, GF: 68) ağız çalışmalarında diğer ünlülerden çok “e” ünlüsüne rastlanmaktadır.

2.1.Kapalı “e” ünlüsü: é

Kapalı “e” Türkiye Türkçesi ağızlarında geniş yer tutmaktadır. Ön seslerinde “ayn” ya da “i” bulunduran yabancı kökenli kelimelerdeki i, i > e değişmesi sonunda ortaya çıktığı belirtilen; élim ‘ilm’, éhdiyar ‘ihtiyar’ (Olçay, EA: 20), géderök ‘gideriz’, éyisi ‘iyisi’, gétmedim ‘gitmedim’, géddik ‘gittik’ (Demir, SİYA: 83) örnekleri verilen bir sestir. Bazı ağızlarda, İstanbul ağzındaki açık e’lerin de kapalı “e” şeklinde seslendirildiğine rastlanmaktadır: él ‘el’, vé ‘ve’, gézir ‘gelir’ (Caferoğlu, GDİAT: XVI). Türkçede temel ünlülerin dışındaki bu dokuzuncu ünlü ön ve arkaya göre ortada oluşur; çıkışı sırasında dilin sırtı a’dan bir parça kabarık, i’ye göre de alçaktır. i’ye yakın (Gülensoy, KYA: 21), e / i değişmesinin bir evresi olan (Olçay vd, AKD: 13; Gülensoy-Buran, EYAD: 33; Erten, DA: 3; Özçelik, UMA: 13; Gülseren, MİA: 43; Günşen, KYA: 19; Eren, ZBKİA: 19; Demir, OİYA: 56), dar ve kapalı (Ercilasun, KİA: 51), yarı geniş (Günay, RİA: 15), yaygın bir ara ünlüdür (Gemalmaz, EİA: 68). Dil sırtı “a” sesine göre kabarık, yarı alçak bir ses sayılır (Zülfikar, VGÇAÖ: 302). Aynı kelimeler, aynı köylerde ve aynı kişilerde bile, bazen “e” veya “i”, bazen de “é” ile görülmektedir: dé-, él olu ‘el oğlu’, né? ‘Ne?’ (Gülsevin, UİA: 13), gét-, çéşme (Akar, MA: 15), déyin ‘diye’, éşitmedim ‘işitmedim’, éyi ‘iyi’, géysi ‘giysi’ (Demir, TİYA: 82), déil ‘değil’, géçisi ‘keçisi’, héç ‘hiç’, éşitdüm ‘işittim’, énmesi ‘inmesi’, éyi ‘iyi’, ékiz ‘ikiz’, gédin ‘gidin’, éner ‘iner’ (Demir, TYA: 139).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

2.2. Açık “e” ünlüsü: ë

Normal “e” ünlüsünden çene açısının nispeten genişlemiş olması ile ayrılan, gerilme ile “a” bölgesine yaklaşan bir ünlüdür; ehmet ‘Ahmet’, bën ‘ben’ (Gemalmaz, EİA: 68), ëlli kilo, näërasın ‘ne arasın’ (Gülsevin, UİA: 14).

2.3. Normalden açık, “a” ünlüsüne kaçan “e” ünlüsü: è

“ğ” sesinin kalınlaştırıcı etkisi ile ortaya çıkan “e” ünlüsüdür; dègel, èdècèm (Ercilasun, KİA: 52).

2.4. Normalden açık, “a” sesine kaçmayan “e” ünlüsü: e

Normalden açık, fakat “a” sesine kaçmayan, yarı-uzun bir “e” ünlüsüdür. Bulunduğu hecenin vurgulu ve yarı-uzun olması ünlüyü tanımlayan özelliklerdir (Ercilasun, KİA: 52).

2.5. Düz-ön, yarı kapalı “e” ünlüsü: e

i’ nin boğumlanma durumuna en yakın, düz-ön, yarı kapalı, belirgin özellikler taşıyan bir ünlüdür (Caferoğlu, GDİAT: s. XVI).

2.6. Düz-orta, yarı kapalı “e” ünlüsü: e

Ön ünlüden orta ünlü olması ile ayrılır. “y, ş, ç” ünsüzlerinin daraltıcı ve inceltici etkisine uğrayarak, a’ dan değişen ve “ı” ile e’ nin boğumlanma noktaları arasında i’ ye yakın bir noktada boğumlanan, kapalı geri “e” fonemi olarak tanımlanır (Korkmaz, GBAA: 5). Kalın ünsüzlerle hece oluşturduğu için orta ünlü olduğu; ‘buleşdirmek, aleyosun’ örnekleri verilerek (Korkmaz, GBAA: 7-8) belirtilir.

2.7. Yarı açık “e” ünlüsü: ä

Türkiye Türkçesi ağzlarının iki ayrı bölgesinde, yarı açık, düz, ön (Korkmaz, GBAA: 5), normal e’ den daha açık söylenen bir ünlüdür (Olçay, EA: 20). Batı Anadolu ağzlarında çok rastlanan, normal e’ ye nazaran daha geride boğumlanan, daha açık fonemdir. Kapalı “e” kadar geniş bir yer tutar: gädin, elmä, yädi (Korkmaz, GBAA: 6). Yämek ‘yemek’, dämek ‘demek’ örnekleri ile üstünlü ‘ayn sesinin önce “a”, sonra da “ä” şeklinde değiştiği görülür (Olçay, EA: 20). Kısmen daha açık veya yarı açık bir ön ünlü olarak belirlenen sese birçok yabancı Türkolog³ ve Türk dilcilerince de⁴ ortak tanımlar yapılmıştır.

³ W. Radlof, *Phonetique der Nödlischen Türksprachen*, S. X; M. Rasänän, *Mani’de*; G. Jarring, *Studieen Zu einer Osttürkischen Laut lehre*, s. 31.

⁴ T. Erem- N. Sevim, *Konuşma Dilimiz*, s. 146; N. Üçok, *Genel Fonetik*, s. 6; A. Caferoğlu’nun tüm çalışmalarında.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

2.8. Tam kapanmamış, yarı açık “e” ünlüsü: ä

“a” ile “e” arasındaki boğumlanma basamağında bulunan, yani kapanma etkisine uğramış, fakat henüz tam olarak kapanmamış olan düz, ön, yarı açık “e” ünlüsüdür: gäyicek, çamäşir, yäkima (Korkmaz, GBAA: 6; NYA: 31, Gülensoy, KYA: 19-20). Kırşehir yöresinde yaygın olarak kullanılan sert damak ve yumuşak damağın ortasında, “a” ünlüsüne göre daha önde teşekkül eden ve berrak bir tınlama rengine sahip olan ince a’dır: guväy ‘güvey’, ämiş ‘eğmiş’ (Günşen, KYA: 18).

2.9. Çok kapalı “e” ünlüsü: é

Türkiye Türkçesi ağızlarında çok az rastlanan ve sınırlı örnekleri olan, çok kapalı, e-i arası bir ünlüdür: bizimdér (Gemalmaz, EİA: 68, 76), l éra (Kalay, EİA: 15).

2.10. Yarı yuvarlak, geniş, ince “e” ünlüsü: e°

“e-ö” arasında, hafifçe yuvarlaklaşmış (Ercilasun, KİA: 52; Korkmaz, NYA: 30; Eren, ZBKİA: 20; Gülensoy-Buran, EYAD: 33), yarı yuvarlak, geniş, ince; de°vlet, çe°cok (Günay, RİA: 15), yuvarlaklaştırıcı ünsüzlerin etkisi ile e > ö, e > ü doğrultusunda oluşan bir ünlüdür: de°vlet, eve°t, de°vür (Sağır, EYA: 21), de°vlet (Demir, OİYA: 56), de°vül ‘değil’, de°vürde ‘devirde’, e°vme ‘acele etme’ (Demir, TİYA: 82), be°yle, e°yle, e°yliyse ‘öyle ise’, e°yleymiş ‘öyle imiş’, de°vül ‘değil’ (Demir, SİYA: 84), e°lece ‘öleceksin’, e°rdün ‘ördün’, e°ldi ‘öldü’, e°ldu ‘öldü’, e°mer ‘Ömer’, e°lumlu ‘ölümlü’, e°bir ‘öbür’, şe°yle ‘şöyle’, be°rek ‘börek’, d e°vlet (Demir, TYA: 140).

2.11. Yuvarlak “e” ünlüsü: e°

Kırşehir yöresinde tipik bir yuvarlaklaşma etkisiyle oluşmuş yuvarlak “e” ünlüsüdür: de°vlet, bu se°fer ‘bu sefer’, be°le ‘iki kardeş çocuğu’ (Günşen, KYA: 20). ö > e değişiminin sonucunda oluşan örnekler de vardır. Düzleşmenin ara basamağını temsil etmektedir: e°le ‘öyle’, şe°yle ‘şöyle’, şöfe°r ‘şoför’ (Gülseren, MİA: 43), be°yle, e°yle (Demir, OİYA: 56), be°yle, be°ylece, e°yle, isdemiye° ‘istemiyor’, vermiye° ‘vermiyor’ (Demir, TİYA: 82).

2.12. Ayn sesinin yerine söylenen “a” ünlüsü: ‘e

Arapça kelimelerin tesiriyle birkaç kelimedede görülen, ayn sesinin “e” ile söylenen şeklidir: ‘ebdes ‘abdest’, ‘ezrayil ‘Ezrail’ (Erten, DA: 4).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008

3.1

Türkiye Türkçesi ağzlarında bu düz, dar, art ünlünün değişik şekillerine pek rastlanmamaktadır. “i” ve u’ya kaçan şekilleri vardır

3.1. ı / i arası “ı” ünlüsü: í

Düz, dar, yarı kalın: kíz, ík ‘ilk’ (Günay, RİA: 15), “ı / i” arası “ı” ünlüsüdür (Ercilasun, KİA: 53). Söylenişinde ağız ı’ya göre biraz daha açık onun için de yarı kapalı bir sestir (Gülensoy, KYA: 21; Zülfikar, VGÇAÖ: 302; Erten, DA: 4; Günşen, KYA: 21; Eren, ZBKİA: 20). Orta damağın i’ye yakın bir noktasında, ön damak sınırında oynaklanır (Sağır, EYA: 22; Gülensoy-Buran, EYAD: 33; Gülseren, MİA: 43). Daha çok ince sıradan kelimelerde “h, g” ünsüzlerinin yanında görülür (Özçelik, UMA: 14). i’ye doğru yaklaşma aynı zamanda inceltme özelliği olan “c, ç, s, ş, y, z” ünsüzlerinin etkisiyledir: arıyannar, bıça ‘bıçağı’, gayış, ordıya ‘Ordu’ya, nışan (Demir, OİYA: 56), garıyí, orıya, parayí, urıya (Demir, TİYA: 84), sívas ‘Sivas’, arazí ‘arazi’, yaní ‘yani’, haní ‘hani’, olıyí ‘oluyor’ (Demir, SİYA: 85), burıye ‘buraya’, mısır ‘mısır’, yaylıya ‘yaylaya’, bilír ‘bilir’, kelír verırsın ‘gelir verirsin’, işını ‘işini’, sínır ‘sınır’, işım ‘işim’, evın ‘evin’ (Demir, TYA: 143-144).

3.2. ı / u arası, yarı yuvarlak “ı” ünlüsü: ı°

“ı / u” arasında dudakların çok zayıf; yıldız, yohdı°r (Sağır, EYA: 22), hafifçe yuvarlaklaşmış durumda oynaklanan; hı°rtına ‘fırtına’, namı°sı°m ‘namusum’ örnekleri de verilen (Ercilasun, KİA: 53), yarı yuvarlak, dar, kalın bir ünlüdür: (Gülensoy-Buran, EYAD: 33; Gülseren, MİA: 43; Eren, ZBKİA: 20; Demir, OİYA: 57), garı°şur ‘karışır’, yapı°k, çarı°r ‘çağırır’, yalnı°z ‘yalnız’ (Demir, SİYA: 85), ayı° ‘ayı’, artı°k ‘artık’, gaşı°k ‘kaşık’, geli°yı°k ‘geliyoruz’, dayanı°r ‘dayanır’, alırdı°k ‘alırdık’, şehitli°k ‘şehitlik’ (Demir, TYA: 144-145).

3.3. ı / u arası daha yuvarlak “ı” ünlüsü: ı

Dudakların çok zayıf bir yuvarlaklaşma ile ı°nın boğumlanmasına katılması sonucu oluşmuş, “ı / u” arası bir ünlüdür. Genellikle dudak ünsüzlerinin yanında veya yapısında başka bir yuvarlak ünlü bulunduran kelimelerde düzleşme eğilimi gösteren “u” ünlüsü, böyle bir ı’ya dönüşmektedir: bıralı, yağmır (Gemalmaz, EİA: 77), gabıh ‘kabuk’, çıbıh ‘çubuk’ (Gülseren, MİA: 43), annemdir, galdırılır, yollarımız (Demir, TİYA: 84-85).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

3.4. Kaybolmak üzere olan; kalın, zayıflamış, normalden kısa “ı” ünlüsü: ı

“akırba ‘akraba’, masıraf ‘masraf’ (Gülsevin, UİA: 14), gonar_ımuş, var_ıdı, ekme_y_ınen (Demir, TİYA: 84), var_ıdı, var_ımuş, yatıyı ‘yatıyor’, çaldırıyı ‘çaldırıyor’, ölçülüyı ‘ölçülüyor’ (Demir, SİYA: 85), başlayısın ‘başlıyorsun’, oynayılar ‘oynuyorlar’, satıyı ‘satıyor’, alıyı ‘alıyor’, geliyı ‘alıyor’, yarıyı ‘yarıyor’, var_ımuş, var_ısa, artayı ‘artıyor’, azıcık ‘azıcık’ orıya ‘orya’ (Demir, TYA: 142-143), örnekleriyle açıklanan “ı” ünlüsüdür.

4. i

Ön çıkaklı, boğumlanmasında damak perdesi ile dil arasındaki açıklık en küçük olan ünlü “i” ünlüsüdür (Korkmaz, GBAA: 5). Bergstrasser’e göre Türkçede dar (kapalı), vurgulu ve vurgusuz hecede bulunabilen üç çeşit i’den söz edilse de (Üçok, GF: 66), Türkiye Türkçesi ağızlarında dokuz “i” ünlüsü ile karşılaşılmaktadır.

4.1. Normal “i” ünlüsüne en yakın “ı” ünlüsü: i

Türkiye Türkçesi aydın konuşmasındaki “i” ünlüsüne göre biraz geride ve geniş olarak boğumlanan “ı” ünlüsüdür (Gemalmaz, EİA: 78).

4.2. Kapalı “ı” ünlüsü: i

Darlaşması nedeniyle boğumlanma bölgesini öne doğru kaydıran, normal “ı” ünlüsüne yakın bir ünlüdür: gelir ‘geliyor’, görür ‘görüyor’, diyir ‘diyor’ (Gemalmaz, EİA: 79).

4.3. i / ı arası “ı” ünlüsü: i

Çok seyrek karşılaşılan “i / ı” arası ünlüdür; i’ssi ‘sıcak’, si’cah ‘sıcak’ (Gemalmaz, EİA: 78). Daha fazla boğaz gerisinde ı’ya doğru kayan bir boğumlanma noktasında oynaklanır: çi’h- ‘çık-’, borı ‘boru’, gap i ‘kapı’, yar i’im ‘yarım’ (Sağır, EYA: 23). Aslında yumuşak, fakat yerli ağızlarda kalın söylenen ünsüzlerden önce kullanıldığı görülür (Caferoğlu, STAD: XXIV; GDİAT: XV).

4.4. i / ü arası “ı” ünlüsü: i°

“i” ile “ü” arasında (Gülensoy-Buran, EYAD: 33), hafifçe yuvarlaklaşmış; gavi°m (Ercilasun, KİA: 53), dar, ince; mi°safir, koyi°n (Günay, RİA: 15), oluşumunda ünlü benzeştirmelerinin, bazen de dudak ünsüzlerinin etkisi görülür; sökdı°, yüzi°ne, küçci°k, gendi° (Sağır, EYA: 23), bi°lmüyüm, bi°lmezzük (Gülseren, MİA: 43), “ü” sesine yaklaşan, bi°tçe, mapi°s ‘mahpus’ (Günşen, KYA: 21),

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

mektî°p, bi°ze, günü° (Eren, ZBKİA: 20), düzli°r, deri°k, kesi°k, diyi° 'diyor' (Demir, TİYA: 86), hazırlamak_ i°çün, onun_ i°çün, bi°tdükden 'bittikten', temi°zlerük, bi°lir, bi°şürürük 'pişiririz' (Demir, SİYA: 87), örnekleri verilen "i" ünlüsüdür. Çoğunlukla dudak ünsüzü b'nin tesiriyle ortaya çıkmıştır: pezi°k 'pezik', özelli°kle 'özellekle', devi°r 'devir', demi°rden 'demirden', yedi°rür 'yedirir', f i°nduk 'fındık, ola_b i°l i°r 'olabilir, olması_ i°çün 'olması için'.

4.5. Açık "i" ünlüsü: `i

"i" ünlüsü ile çok kapalı "e" ünlüsü arasında oynaklanan, normal "i" ünlüsünden çene açısının nispeten geniş olması ile ayrılan "i" ünlüsüdür: edes`in 'edesin, gel`ir 'gelir' (Gemalmaz, EİA: 68). Telaffuzunda dil damaktan ayrılır, ağız boşluğu normal i'de olduğu gibi değil, biraz daha aralıktır: `igid, sek`iz, b`il- (Zülfikar, BDA: 66), b`indük, ev`ine, gitt`ik, `ibrük (Demir, OİYA: 57).

4.6. Yarı açık "i" ünlüsü: ı

"ı" ile kapalı "e" arasında i+e=i şeklinde kurulan, "i" ile başlayıp "e" ile biten "ie" değerinde, yarisı 'yarısı', tahsiye 'taksiye', veriy 'veriyor', dördcihar 'dörtcihar' örnekleriyle açıklanan bir "i" ünlüsüdür (Sağır, EYA: 23).

4.7. Normalden daha kapalı, vurgulu "i" ünlüsü: ı

"ı" ünsüzüne yakın, normal "i" ünlüsünden daha kapalı ve vurgulu "i" ünlüsüdür: götür`ir, gid`rsin, at`ir, yaz `ir (Ercilasun, KİA: 53). Uzun şekline de rastlanmaktadır (Olçay, EA: 21).

4.8. Kaybolmak üzere olan "i" ünlüsü: i

Zayıflamış "i" ünlüsüdür: iyi oldu 'iyi oldu' (Gülsevin, UİA: 14), ne_y_ imiş, zengin_ imiş, eyice, eyiyuk, ilazım (Demir, TİYA: 86), ismin_inan 'isimle', ederler_ imiş 'ederlermiş', var_ idi 'var idi, el_ ilen 'el ile', geyiyo 'giyiniyoruz' dokıyi 'dokuyor', olmak_ ilazım 'olmak lazım, tutayi 'tutuyor' (Demir, TYA: 148-149).

4.9. Arapçadaki ayn sesinin yerine kullanılan "i" ünlüsü:

ı

Arapça kelimelerde ve Arapça kelimelerin tesiriyle birkaç kelimedede görülür: 'izedin 'İzzettin', 'izzed 'İzzet', se`irtli 'Siirtli' (Erten, DA: 4).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

5 o

Yuvarlak “o” ünlüsünün oynaklanmasında dilin damaktan uzaklığı u’nun oynaklanmasından daha fazladır. Bunun için de; kapalı, orta, açık “o” ünlüleri yanında, nicelik olarak da bu ünlünün uzun ve kısa şekilleri ile de karşılaşılmaktadır (Üçok, GF: 69).

5.1. o / ö arası ön damak “o” ünlüsü: ó

“o / ö” arasında; ediyórum, diyór (Ercilasun, KÍA: 53), yuvarlak, geniş, yarı kalın bir ünlüdür: órdek, kórpe, ótuz (Günay, RÍA: 15). Ön damakta oluşan, yarı açık “ö” ünlüsünün boğumlanma noktasının orta damak sınırına kayması ile boğumlanan; dohdór, salón (Sağır, EYA: 24), seyrek rastlanan, kalınlaşmış bir “ö” veya incelmış bir “o” sesidir (Korkmaz, GBAA: 8; NYA: 33; Erten, DA: 4), kór (Özçelik, UMA: 15). Kalınlaştırma etkisi yapan ünsüzlerin yanında bulunur: kópük, óküz, gótür (Gülseren, MÍA: 43-44), kótü, gózel ‘güzel, görümce ‘görümce (Günşen, KYA: 21), kóy, kók (Eren, ZBKÍA: 20), góbek, kótü, bóle, dóver ‘döğer’, ónce ‘önce’ (Demir, OIYA: 57), dókeller ‘dökerler’, dólürüdü (dögülürdü’, gólü ‘gölü’ , dóndü ‘döndü’, gómerük (gömeriz), tóndü ‘döndü’ (Demir, TIYA: 87), kóyünde, kóye, góç ‘göç’, gönderin ‘gönderin’, dókerük ‘dökeriz’, dósün ‘dövsün ‘döğsün’ (Demir, SİYA: 89), bóyle, óyle, şöyle, ónce, óburu ‘öbürü’, kómur ‘kömür’, óder ‘öder’, gól ‘göl’ (Demir, TYA: 150).

5.2. o / ö arası art damak “o” ünlüsü: ô

“o” ve “ö” ünlülerinin art damaktaki karşılığıdır: istiyô, gôdun (Korkmaz, GBAA: 9). Ön damak “o” ünlüsünden art damakta oynaklanmasıyla ayrılır. “ö” ünlüsü sert damak sesi olup, öne yakın; “o” ünlüsü yumuşak damak sesi olup, arkada; bu “o” ünlüsü de yine sert damak sesi olup, boğumlanma noktasının art damak sınırına kayması ile oluşmaktadır (Gülensoy:KYA: 21). Duruluğun kaybetmiş bir sestir: diyôllar, giriyô (Günşen, KYA: 21)

5.3. o / u arası “o” ünlüsü: ò

Bu ünlü “o” ile “u” arasında, daha çok o’ya yaklaşan bir yerde oynaklanır, çawòş, camòş (Sağır, EYA: 24). Dil hafifçe geriye çekik durumdadır. Kökü “bu” zamiri olan kelimelerde daha sık rastlanır (Olcay, DTYA: 16). Yuvarlak yarı geniş, kalın bu “o” ünlüsünün; òglum ‘oğlum’, avòç ‘avuç’ (Günay, RÍA: 15), ilk hecedeki “ö” ünlülerinden oluştuğu da görülmektedir: bò (bu), yahò (yahu), sòz ‘söz’ (Gemalmaz, EÍA: 74), òsandıh ‘usandık’, dòdağı ‘dudağı’ (Gülseren, MÍA: 44), gut’lòssun ‘kutlu olsun’, hem_òrda hem burada

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

Allah razı olsun (Günşen, KYA: 22), sòmak, şòralarda (Eren, ZBKİA: 20), bòriya ‘buraya’, bòri ‘burayı’, dòarsa ‘doğarsa’, òrdan ‘ordan’, yoòrt ‘yoğurt’ (Demir, OİYA: 57), òna, òndan, ònar, òriye, ònu (Demir, TİYA: 88).

Ordu ve Giresun ağzlarında üçüncü teklik işaret sıfatı ve zamiri hemen hemen tek örneklilik arz edecek biçimde u’dur. Tokat ve yöresi de Türkiye’nin iç bölgelerine geçişte bir ara bölge, geçişi sağlayan coğrafyadır. Üçüncü teklik işaret sıfatı ve zamiri o / u arası ò’dur. Ek geldiğinde de değişmemektedir. Sivas ağzlarında ise çok duyulan ses değildir: şòruya ‘şuraya’, soòk ‘soğuk’, yòharı ‘yukarı’, şò ‘şu’ (Demir, SİYA: 89). Trabzon yöresinde sık duyulan seslerdendir: òndan, ònu, òrası, òkarki, ònnar, òlara ‘onlara’, òa ‘ona’, òbamız, òbasının, gòyaruk ‘koyarız’, gòy ‘koy’ doòm ‘doğum’, soòk ‘soğuk’ (Demir, TYA: 151).

6ö

Bu katışık ünlünün oynaklanmasında dilin durumu e’de, dudakların durumu da o’da olduğu gibidir (Üçok, GF: 72-73).

6.1. ö / o arası “ö” ünlüsü: ö

“ö” ile “o” arasında, daha fazla “o” etkisi bırakan “ö” ünlüsüdür (Sağır, EYA: 24). Yarı kapalı “e” ve ı / i arası “i” ünlüleri gibi bu ses de aslında yumuşak, fakat yerli ağzlarda kalınlaşan ünsüzlerden önce ve sonra kısmen kalınlaşarak kullanılmaktadır (Caferoğlu, STAD: XXIV). Anadolu ağzlarında geniş bir kullanıma sahiptir: gedyör, sorüyör, diyör (Caferoğlu, GDİAT: XV).

6.2. Yarı kapalı, ön çıkaklı “ö” ünlüsü: ö

Yarı kapalı, ön çıkaklı ünlüdür. Yakınında bulunan ünsüzler veya kapalı ünlülerden birinin daraltıcı etkisinde kalan, kapalı “ö” ünlüsü olarak tanımlanmaktadır: ötadan “öteden” (Korkmaz, GBAA: 6).

6.3. ö / ü arası, zayıflamış “ö” ünlüsü: ö

“ö” ile “ü” arasında oynaklanan Anadolu ağzlarında pek rastlanmayan zayıflamış “ö” ünlüsüdür: böük “büyük”, göde “gövde” (Sağır, EYA: 25), böyük ‘büyük’, gözeli ‘güzel’ (Gülseren, MİA: 44), böön ‘bu gün’, böyük, döver ‘döver’, gözeli ‘güzeli’ (Demir, OİYA: 57), böyük, öveymiş ‘üveymiş’, gözeli, yörü, töreme ‘türeme’ (Demir, TİYA: 88), böyük ‘büyük’, böyüklerin ‘büyüklerin’, döverdiler ‘döverdiler’ (Demir, TİYA: 89).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

6.4. Arapçadaki ayn sesinin yerine söylenen “ö” ünlüsü: ‘ö

Arapçadan geçen kelimelerde görülen ünlüdür: ‘ömür, ‘ömrüm (Erten, DA: 4).

7u

u’nun oluşumunda dil sırtının ön kısmı inik, arka kısmı yumuşak damağa doğru kalkıktır. Halka şeklindeki dudakların ileriye doğru itilmiş olması, dil sırtının kabarıklığı, ağız kanalının daralması gibi organların durumlarına bağlı olarak tınlaması en derin ünlü “u” ünlüsüdür (Üçok, GF: 65). Türkiye Türkçesi ağızlarında da birçok “u” ünlüsü ile karşılaşmaktadır.

7.1. u / ı arası “u” ünlüsü: û

“u” ünlüsü ile “ı” ünlüsü arasında oynaklanan, yuvarlak ünlülerin düzleşmesi ile ilgili olarak oluşan, seyrek görülen bir ünlüdür: yazû ‘yazı’, goydû ‘koydu’ (Sağır, EYA: 25).

7.2. u / i arası “u” ünlüsü: u

u / i arasında, tam düzleşmemiş bir “u” sesi olarak tanımlanmaktadır: bunu (Ercilasun, KİA: 54).

7.3. u / o arası “u” ünlüsü: û

“u” ile “o” arasında oynaklanan (Gülensoy-Buran, EYAD: 33) bir ünlüdür: otûrûr, olûrdu, olûr (Ercilasun KİA: 54). o’ya yaklaşan bu yarı kapalı, yuvarlak ünlünün düzleşme eğilimi gösterdiğine de rastlanır (Gülensoy, KYA: 22).

7.4. u / ö arası “u” ünlüsü: u°

Sert damak ve yumuşak damağa göre ortada söylenir. Dudakların büzülmesi açısından da “ö” sesinin özelliklerine yaklaşır. Ağız durumuna göre yarı açık bir sestir (Zülfikar, VGÇA: 304).

7.5. u / ü arası “u” ünlüsü: ú

Yuvarlak, dar, yarı kalın; dúz ‘düz’, kúl ‘kül’ (Günay, RİA: 15), “u” ile “ü” arası bir ünlüdür: Türkúk, okúz (Ercilasun, KİA: 54). ü’ye kaçan, ince bir “u” olarak da tanımlanır (Sağır, EYA: 25; Gülensoy-Buran, EYAD: 33). Geri çıkaklı “u” ünlüsü ile ön çıkaklı “ü” ünlüsü arasındaki orta damak bölgesinde, dil sırtının orta damağın ön kısmına yükselmesi ile boğumlanan, incelmış bir “u” ya da kalınlaşmış bir ü’dür. Kalınlaşması yanlarındaki damak ünsüzlerinin etkisine bağlı, kapalı bir ünlüdür (Gülensoy, KYA: 22): gún, gúzlük

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

(Korkmaz, GBAA: 7; NYA: 22; Günşen, KYA: 22), güneş, yún (Gülseren, MİA: 44), búyday, dúşúyok, gúbre, gúzel, kúsmüş (Demir, OİYA: 57), dúñúr ‘dünür’, dúún ‘düğün, dúzenner ‘düzenler’, gúndüz, gúnu ‘günü’, kúseller ‘küserler’ (Demir, TİYA: 89), yúkler ‘yükler’, gúnu ‘günü’, gúnnerde ‘günlerde’, dúzenlenir ‘düzenlenir’, dúun ‘düğün’, kúpler ‘küpler’ (Demir, SİYA: 91), gútmek ‘gütmek’, pezúk ‘pezik’, çeç_ederúk ‘çeç ederiz’, yúk ‘yük’, dúzlúk ‘düzlük, gúmiş, çiflúk ‘çiftlik’, dúz ‘düz’ (Demir, TYA: 155).

7.6. Kaybolmak üzere olan “ü” ünlüsü: u

Zayıflamış, kalın “u” ünlüsüdür; bülamadık (Gülsevin, UİA: 14). Kısa süre duyulur; dal_ırmış ‘dağılırmış’, olur_umuş ‘olur imiş’ nohut_unan ‘nohut ile’, guyuuyok ‘koyuyoruz’ (Demir, TİYA: 89), çamur_umuş ‘çamur imiş’, olur_umuş ‘olur imiş’, , su_yunan ‘su ile’, tuz_unan ‘tuz ile’, onu_da ‘ounu da’ (Demir, SİYA: 90-91), bu_y_udu ‘bu idi’, şöfor_udum ‘şoför idim’, oyuni ‘ oynuyor’, oluy_u ‘oluyor’, koruy_u ‘koruyor’ (Demir, TYA. 154-155).

7.7. Arapçadaki ayn sesinin yerine söylenen “u” ünlüsü: u

Birkaç kelimedede görülür: ‘ud, ‘urfa kebabı, ‘urfali (Erten, DA: 4).

8. ü

Oynaklanmasında dudaklar u’daki gibi yuvarlaklaşmış, dil de i’de olduğu gibi ön tarafından kabarak i’dekinden de derin bir kabarıklık meydana getirmiştir (Üçok, GF: 72).

8.1. Kapalı ön çıkaklı “ü” ünlüsü: ü

i’nin boğumlanmasındaki dil durumu ile u’nun boğumlanmasındaki dudak durumunun birleşmesi yolu ile oluşan, kapalı, yuvarlak, ön çıkaklı “ü” ünlüsüdür (Korkmaz, GBAA: 5).

8.2. ü / ö arası “ü” ünlüsü: ü°

“ü” ile “ö” arasında oynaklanan (Gülensoy-Buran, EYAD: 33) “ü” ünlüsüdür: görü°rem, süpürü°r, söylü°m (Ercilasun, KİA: 54). ö’ye yöneliktir ve ünlülerin genişleme olayına bağlı olarak oluşur; hükü°mdar, hü°rmet (Sağır, EYA: 26), tü°rki < türkü (Eren, ZBKİA: 20).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

8.3. ü / u arası “ü” ünlüsü: ü

“ü” ile “u” arasında, fakat ü’ye oranla daha fazla boğaz gerisinde söylenen, u’ya kaçan bir sestir; *büyük*, *müşgül* (Caferoğlu, GDİAT: XV; STAD: XXV). Orta damak bölgesinde, dil sırtının orta damağın ön kısmına yükselmesi ile oynaklanan, kalınlaşmış bir ü’dür; *mehgüm*, *bürda* (Sağır, EYA: 26), *yük*, *oküz*, *yüzük* (Eren, ZBKİA: 20).

8.4. Kaybolmak üzere olan “ü” ünlüsü:

Zayıflamış, kısa süre duyulan “ü” ünlüsüdür; *gübüre* (Gülsevin, UİA: 14), *devül üdü*, ‘değil idi’, *gelür ümüş* ‘gelir imiş’, *ölüsen*, *öküz ünen* (Demir, TİYA: 90), *verür ümüş* ‘verir imiş, ölür ümüş’ ‘ölmüş’, *türk ümüş* ‘Türk imiş’, *göçüm ünen* ‘göçüm ile’, *gozüm ünen* ‘gözüm ile’ (Demir, SİYA: 92), *ölüyü*, ‘ölüyor’, *dikiyü dikiyor*, *çürüyü* ‘çürüyor’ (Demir, TYA: 157).

TARANAN ESERLER VE KISALTMALARI

- AKAR, Ali, **Muğla Ağızları**, Muğla, 2004. MA
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I**, İstanbul 1940; II, İstanbul 1941. ADÜM I-II
-**Doğu İllerimiz** Ağızlarından Toplamalar, İstanbul 1942. DİAT
-**Anadolu Ağızlarından** Toplamalar, İstanbul 1943. AAT
-**Sivas ve Tokat İleri** Ağızlarından Derlemeler, İstanbul 1944. STİAT
-**Güney-Doğu İllerimiz** Ağızlarından Toplamalar, İstanbul 1945. GDİAT
-**Kuzey-Doğu İllerimiz** Ağızlarından Toplamalar, İstanbul 1946. KDİAT
-**Orta Anadolu Ağızlarından** Derlemeler, İstanbul 1948. OAAD
-**Anadolu Ağızlarından** Derlemeler, İstanbul 1951. AAD
- DEMİR, Necati, **Ordu İli ve Yöresi Ağızları**, Ankara 2001. OİYA
-, **Tokat ve Yöresi Ağızları**, Tokat 2005. TİYA
-, **Sivas İli ve Yöresi Ağızları**, Ankara 2006. SİYA

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*

-, **Trabzon ve Yöresi Ağzları**, Ankara 2006. TYA
- ERCİLASUN, Ahmet B., **Kars İli Ağzları**, Ankara 1983. KİA
- EREN, Emin, **Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağzları**, Ankara 1997. ZBKİA
- ERTEN, Münir, **Diyarbakır Ağzı**, Ankara 1994. DA
- GEMALMAZ, Efrasiyap, **Erzurum İli Ağzları**, Cilt, Erzurum 1978. EİA
- GÜLENSOY, Tuncer, **Kütahya ve Yöresi Ağzları**, Ankara 1988. KYA
-, Ahmet Buran, **Elazığ Yöresi Ağzlarından Derlemeler**, Ankara 1994. EYAD
- GÜLSEREN, Cemil, **Malatya İli Ağzları**, Ankara 2000. MİA
- GÜLSEVİN, Gürer, **Uşak İli Ağzları**, Ankara 2002. UİA
- GÜNAY, Turgut, **Rize İli Ağzları**, Ankara 1978. RİA
- GÜNŞEN, Ahmet, **Kırşehir ve Yöresi Ağzları**, Ankara 2000. KYA
- KALAY, Emin, **Edirne İli Ağzları**, Ankara 1998. EİA
- KORKMAZ, Zeynep, **Güney Batı Anadolu Ağzları**, Ankara 1956. GBAA
-, **Nevşehir ve Yöresi Ağzları**, Ankara 1963. NYA
- OLCAY, Selahattin, **Erzurum Ağzı**, Ankara 1966. EA
-, **Doğu Trakya Yerli Ağzı**, Ankara 1966. DTYA
-, Ahmet B. Ercilasun, Ensar Aslan, **Arpaçay Köylerinden Derlemeler**, Ankara 1976. AKD
- ÖZÇELİK, Sadettin, **Urfa Merkez Ağzı**, Ankara 1997. UMA
- SAGİR, Mukim, **Erzincan ve Yöresi Ağzları**, Ankara 1995, EYA
-, **Anadolu Ağzlarında Ünlüler**, TDAYB 1995, s. 377-390. AAÜ
- ÜÇÖK, Necip, **Genel Fonetik**, İstanbul 1951. GF
- ZÜLFİKAR, Hamza, **Bitlis'te derlenmiş atasözleri, deyimler, alkış, kargış ve bilmeceler**, Türkoloji Dergisi, III. C. 1. Sayı, Ankara 1968, s. 65-105. BDA
-, **Van gölü çevresi ağzlarının özellikleri**, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ankara 1978, s. 297-317. VGÇAÖ

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/3 Spring 2008*